

А. М. Павліковський, канд. екон. наук, доц.,
заст. декана фінансово-економічного факультету,

С. В. Матвієнко, аспірант кафедри фінансів підприємств,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

АНОТАЦІЯ. У статті аналізується стратегія управління активами та пасивами банків України. Досліджується вплив облікової ставки Національного банку України на геп комерційних банків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банк, фінансова стратегія, чутливі до зміни процентної ставки пасиви, чутливі до зміни процентної ставки активи, геп.

АННОТАЦИЯ. В статье анализируется стратегия управления активами и пассивами банков Украины. Изучается влияние учетной ставки Национального банка Украины на геп коммерческих банков.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банк, финансовая стратегия, чувствительные к изменению процентной ставки пассивы, чувствительные к изменению процентной ставки активи, геп.

ABSTRACT. The strategy of assets' and liabilities' management of commercial banks is analyzed in the article. The influence of interest rate of National Bank of Ukraine on commercial banks' gap is investigated.

KEY WORDS: bank, financial strategy, sensitive to the interest rate change assets, sensitive to the interest rate change liabilities, gap.

Результати фінансової діяльності банку значної мірою залежать від якості управління активами і пасивами банку. У докризовий період за умов зростання ринку фінансових послуг банки, з метою збільшення прибутків, стрімко нарощували кредитні портфелі. В основному використовувались дві стратегії управління активами та пасивами банку: перша — наданні кредитів за рахунок залучених міжбанківських кредитів; друга — нарощування кредитного портфеля банку з дотриманням певного балансу між активами і пасивами. Під час фінансової кризи збалансована стратегія управління активами та пасивами дозволила банкам впевнено зберегти позиції на ринку і одержати прибутки. Банки, що нарощували кредитний портфель за рахунок міжбанківських кредитів, опинились у складному фінансовому стані.

Виходячи з сьогоденного стану вітчизняного фінансового ринку, дослідження стратегії управління активами та пасивами банку є актуальним питанням для вітчизняної банківської системи.

Відомі фундаментальні роботи з банківського менеджменту авторів О. А. Кириченко, В. І. Міщенко, П. В. Єгорова, І. В. Сало, А. А. Костюченко, які розглядають загальні принципи стратегічного управління активами і пасивами комерційних банків. Серед дослідників окремих аспектів згаданої вище задачі слід зазначити таких: Р. Набок, О. Любунь, А. А. Мещеряков, Л. М. Хміль, Л. В. Лисяк, З. Васильченко, І. Васильченко, А. І. Граділь, О. Деревська. Незважаючи на існування ґрунтовних досліджень у сфері управління активами і пасивами банків недостатньо розробленими залишаються такі питання:

— по-перше, відсутнє чітке розмежування чутливих і нечутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів банку, що ускладнює порозуміння між різними дослідниками з цього приводу;

— по-друге, фінансова стратегія банків у більшості випадків формується у такій спосіб, який забезпечує позитивний чи нульовий геп, не дозволяючи збільшувати банківський прибуток.

Метою статті є визначення поняття чутливих і нечутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів банку, з'ясування співвідношення чутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів для банків першої групи за класифікацією Національного банку України та впливу цього співвідношення на прибуток банків залежно від зміни ставки відсотка.

Фінансова стратегія комерційного банку — це система взаємопов'язаних цілей та способів їх досягнення, що спрямовані на управління активами, пасивами, власними коштами банку з метою зростання доходності та ринкової вартості при відповідному рівні ризикованості і ліквідності [1, с. 40]. Тому управління гепом є важливою складовою фінансової стратегії банку.

Гепом називається різниця між чутливими до зміни ставки відсотка активами і пасивами банку [1, с. 111]. Геп розраховується за такою формулою:

$$Г = A^1 - П^1,$$

де A^1 — чутливі до зміни ставки відсотка активи;

$П^1$ — чутливі до зміни ставки відсотка пасиви.

Розподіл на чутливі та нечутливі до зміни ставки відсотка активи і пасиви банку є умовним. Ураховуючи умовність та відсутність єдності поглядів дослідників з цього питання, авторами статті пропонується визначити чутливі та нечутливі до зміни ставки відсотка активи і пасиви на основі структури, яку використовує Національний банк України.

Чутливими до зміни ставки відсотка є такі активи банку: торгові цінні папери; кредити та заборгованість клієнтів; цінні папери в портфелі банку на продаж; цінні папери в портфелі банку до погашення.

Чутливими до зміни ставки відсотка пасивами вважаються: кошти банків; кошти юридичних осіб; кошти фізичних осіб; інші залучені кошти.

У сучасній літературі з банківської справи, зокрема [1, с. 39; 2, с. 113; 3, с. 116; 4, с. 481], сформульовано ряд рекомендацій з управління гепом банку залежно від зміни умов зовнішнього середовища, в першу чергу інфляції. У період високого рівня інфляції, а отже збільшення відсоткової ставки банком, доцільною є така структура пасивів і активів, що забезпечує додатній геп. В умовах зниження темпів інфляції і відповідного зменшення відсоткової ставки банком вигідним є від'ємний геп. Вплив гепу на зміну доходу банку залежно від характеру зміни відсоткової ставки наведено у табл. 1 [2, с. 112].

Таблиця 1

**ВПЛИВ ГЕПУ НА ЗМІНУ ДОХОДУ БАНКУ
ЗА РІЗНОЇ ДИНАМІКИ ВІДСОТКОВОЇ СТАВКИ**

Геп	Зміна відсоткової ставки	Відсотковий дохід	Зміна доходу банку
1	2	3	4
Від'ємний	Зростає	Від'ємний	Зменшується
Від'ємний	Зменшується	Додатний	Зростає
Додатний	Зростає	Додатний	Зростає
Додатний	Зменшується	Від'ємний	Зменшується
Нульовий	Зростає	Не змінюється	Не змінюється
Нульовий	Зменшується	Не змінюється	Не змінюється

Під час використання в банківській практиці гепу як фінансового інструменту, важливе значення має не тільки знак, а й абсолютна величина гепу, яка безпосередньо пов'язана зі зміною відсоткового доходу банку. Окрім того, необхідно також враховувати розмір ставки відсотка. В умовах постійного спреду при зростанні ставок відсотка депозитні ставки змінюються швидше, ніж кредитні, а при зменшенні ставок відсотка кредитні ставки змінюються швидше, ніж депозитні.

Розглянемо динаміку чутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів, 1 групи банків за класифікацією Національного банку України за виключенням ПАБ «Родовід» за станом на 1.06.2010 року (табл. 2 [5, с. 48; 6, с. 54]), а також розрахуємо геп цих банків.

Таблиця 2

**ДИНАМІКА ЧУТЛИВИХ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ, ГЕПУ,
РЕЗЕРВІВ ТА СКОРИГОВАНОГО ГЕПУ ПЕРШОЇ ГРУПИ
БАНКІВ УКРАЇНИ СТАНОМ НА 1.06.2010 р., млн грн**

Назва банку	Усього чутливих активів	Усього чутливих пасивів	Геп	Сума резервів під чутливі активи	Скоригований Геп
1	2	3	4	5	6
Приватбанк	75516,3	65338,2	10178,1	13393,6	-3215,5
Ощадбанк	53846,5	41591,9	12254,6	2951	9303,6
Укрексім-банк	50946,4	41860,6	9085,8	4561,2	4524,6
Райффайзен банк Аваль	52079,4	44214,9	7864,5	9605,9	-1741,4
Укрсиббанк	45888,7	30304,2	15584,5	6763,6	8820,9
Укрсоцбанк	41144,9	34498,8	6646,1	4532,5	2113,6
Промінвест-банк	25272	23713,1	1558,9	4974,3	-3415,4
ОТП банк	29520,3	24597,8	4922,5	3671,4	1251,1
ВТБ банк	26562,4	23586,3	2976,1	2227,4	748,7
Альфа-банк	25835,2	21761,8	4073,4	4387,3	-313,9
«Надра»	25221,6	22613,4	2608,2	3092,3	-484,1
«Фінанси та кредит»	17336,1	15693,6	1642,5	1287,6	354,9
«Форум»	17486,2	16466,8	1019,4	1719,3	-699,9
ПУМБ	13778,2	13566,2	212	2643,3	-2431,3
Брокбізнес-банк	11853,3	12138,6	-285,3	701,6	-986,9
Сведбанк	18404,7	11022,5	7382,2	6994,2	388
Кредит промбанк	12530,6	10456,4	2074,2	1398,2	676

Отже, з-поміж банків першої групи від'ємний геп у розмірі 285,3 млн грн має лише Брокбізнесбанк.

Проведене в статті дослідження дозволяє констатувати, що фінансова стратегія найбільших банків України орієнтується на підвищення відсоткової ставки, яке може виникнути за рахунок зростання облікової ставки Національного банку України.

Облікова ставка Національного банку України, що визначає загальний характер і динаміку процентної політики банків, рівень зміни відсотків за кредитами та депозитами, слугує для коригування внутрішніх нормативів отримання процентних доходів і рівня відсоткової маржі. Підвищуючи облікову ставку, Національний банк України знижує ділову активність, потребу в грошах і зменшує рівень інфляції. Знижуючи облікову ставку, Національний банк України сприяє діловій активності, зростанню потреби в грошах, унаслідок чого прискорюється темп інфляції.

Темп інфляції, в свою чергу, визначає наявний і прогнозований інфляційні ризики основної та додаткової діяльності банку, впливає на рівень резервування коштів та процентну політику банку [7, с. 31; 8, с. 220].

Віднесені раніше до чутливих до зміни ставки відсотка активи банку пропонуємо скоригувати на суму резервів під знецінення кредитів, цінних паперів у портфелі банку на продаж та до погашення.

Розрахунок гепу аналізованих вище банків з коригуванням на суму резервів під знецінення кредитів і цінних паперів також наведено в табл. 2.

За умов коригування на суму резервів під чутливі до зміни ставки відсотка активів додатній геп мають дев'ять найбільших банків України, а від'ємний — вісім установ.

За таким методом розрахунку гепу стратегія першої групи банків України полягає в підтриманні нульового гепу, що свідчить про обережну фінансову стратегію управління співвідношенням чутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів банків.

Отже, фінансова стратегія банків України є зваженою і готова до нарощування доходів як за рахунок зростання, так і зменшення відсоткової ставки. Таким чином, незалежно від напрямку зміни відсоткової ставки банки планують отримати додатній відсотковий дохід.

Для оцінки абсолютної величини гепу банків першої групи скористаємося граничним значенням абсолютної величини від'ємного гепу, перевищення якого зменшує банківський дохід за будь-якого напрямку зміни ставки відсотка.

Граничне значення абсолютної величини від'ємного гепу залежить від розмірів актив банку, спреду, величини та зміни ставки відсотка і визначається формулою [2, с. 117; 3, с.122]:

$$r^k = \kappa^d + s,$$

де s — постійний спред;

k^d — депозитна ставка відсотка комерційного банку;

r^k — кредитна ставка відсотка комерційного банку.

Для розрахунку абсолютної величини гепу банків 1 групи припустимо, що, величина депозитної ставки відсотка становить 12 % і 19 %, величина спреду — 4 % і 6 %, величина зміни ставки відсотка — 2 %.

Розрахунок граничних значень абсолютної величини від'ємного гепу для банків 1 групи з корегуванням на суму резервів подано у табл. 3.

Таблиця 3

ГРАНИЧНІ ЗНАЧЕННЯ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ВІД'ЄМНОГО ГЕПУ (ДВА ВАРІАНТИ) З КОРЕГУВАННЯМ НА СУМУ РЕЗЕРВІВ ПРИ 2 % ЗМІНИ СТАВЦІ ВІДСОТКА СТАНОМ НА 1.06.2010 р., млн грн

Назва банку	Геп	Граничн. геп 1 $s = 4\%$ $r^d = 12\%$	Геп/Гран. геп 1	Граничн. геп 2 $s = 6\%$ $r^d = 19\%$	Геп/Гран. геп 2
1	2	3	4	5	6
Приват-банк	-3215,5	10353,78	-0,31056	9808,847	-0,32782
Ощадбанк	9303,6	8482,583	1,096789	8036,132	1,157721
Укрексім-банк	4524,6	7730,867	0,585264	7323,979	0,617779
Райффайзен банк Аваль	-1741,4	7078,917	-0,246	6706,342	-0,25966
Укрсиб-банк	8820,9	6520,85	1,352722	6177,647	1,427874
Укрсоц-банк	2113,6	6102,067	0,346374	5780,905	0,365617
Промінвестбанк	-3415,4	3382,95	-1,00959	3204,9	-1,06568
ОТП банк	1251,1	4308,15	0,290403	4081,405	0,306537

Назва банку	Геп	Граничн. геп $1_s = 4\%$ $r^d = 12\%$	Геп/ Гран.геп 1	Граничн. геп $2_s = 6\%$ $r^d = 19\%$	Геп/Гран. геп 2
1	2	3	4	5	6
ВТБ банк	748,7	4055,833	0,184598	3842,368	0,194854
Альфа-банк	-313,9	3574,65	-0,08781	3386,511	-0,09269
«Надра»	-484,1	3688,217	-0,13126	3494,1	-0,13855
«Фінанси та кредит»	354,9	2674,75	0,132685	2533,974	0,140057
«Форум»	-699,9	2627,817	-0,26634	2489,511	-0,28114
ПУМБ	-2431,3	1855,817	-1,3101	1758,142	-1,38288
Брокбізнесбанк	-986,9	1858,617	-0,53099	1760,795	-0,56049
Сведбанк	388	1901,75	0,204023	1801,658	0,215357
Кредит-промбанк	676	1855,4	0,364342	1757,747	0,384583

Результати розрахунків дозволяють зробити висновок, що фінансова стратегія аналізованих банків є зваженою, оскільки фактичне значення величини від'ємного гепу не перевищує граничне значення. Таким чином, банки, проводячи обережну фінансову політику відносно структури активів і пасивів, здатні оперативнo відреагувати на зовнішні виклики незалежно від напряму зміни відсоткової ставки.

Важливо зауважити, що стратегічна політика банку орієнтована на нарощування активів та/або зобов'язань впливає на підтримання достатнього рівня ліквідності банку.

З метою забезпечення розвитку банківської діяльності, формування запасу міцності для протистояння кризам і нестабільності, а також здатності оперативнo адаптуватися до кон'юнктурних змін, вагоме значення має формування та реалізація фінансової стратегії управління активами і пасивами банку, в тому числі співвідношенням чутливих до зміни ставки відсотка активами та пасивами. Тому необхідним є прогнозування зміни облікової ставки Національного банку України і, як наслідок, планування знаку та розміру гепу банку. В якості критерію оптимізації фінансової стратегії банку може бути прибуток банку у довгостроковому періоді.

У подальших дослідженнях, присвячених вирішенню даної проблематики, необхідно при обчисленні гепу враховувати якість активів чутливих до зміни ставки відсотка.

Література

1. *Набок Р.* Особливості управління банком в умовах нестабільності на фінансових ринках / Р. Набок // Вісник НБУ. — 2010. — № 1. — С. 38—40.
2. *Любунь О. С.* Бізнес-планування у банку: навч. посіб. / О. С. Любунь, М. П. Денисенко. — К.: Атака, 2006. — 288 с.
3. *Мещеряков А. А.* Фінансовий менеджмент у банках: навч. посіб. / А. А. Мещеряков, Л. В. Лисяк. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 208 с.
4. *Роуз Питер С.* Банковский менеджмент: пер. с англ. со 2-го изд. / Питер Роуз. — М.: Дело, 1997. — 768 с.
5. Структура активів банків України станом на 01.01.2010 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. — 2010. — № 3. — С. 48—53.
6. Структура зобов'язань банків України станом на 01.01.2010 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. — 2010. — № 3. — С. 54—59.
7. *Любунь О.* Інвестиційні банківські моделі як основний чинник інтеграції банківського та промислового капіталу в ринкових відносинах / О. Любунь // Вісник НБУ. — 2009. — № 12. — С. 30—31.
8. *Хміль Л. М.* Удосконалення організації оперативного управління активами, зобов'язаннями та капіталом корпоративних банків / Л. М. Хміль // Регіональна економіка. — 2007. — № 1. — С. 215—223.

Стаття надійшла до редакції: 14.01. 2011 р.

УДК 336.76

В. М. Радзівєвська, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри фінансових ринків
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХУ КАПІТАЛУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються питання інвестиційної діяльності і вільного руху капіталу у зв'язку з необхідністю забезпечення реального сектору економіки фінансовими ресурсами. Основою цього процесу є умови, що характеризують розвинуті фінансові ринки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиційна діяльність, вільний рух капіталу, фінансовий ринок, фондовий ринок.